

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. Г.С. СКОВОРОДИ

На правах рукопису

ЛИСЯК КОСТЯНТИН ІВАНОВИЧ

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДОШКІЛЬНОГО ПРОФІЛЮ В
СЕРЕДНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
УКРАЇНИ (1917-1941 рр.)

13.00.01 - теорія та історія педагогіки
+ 13.00.04 .

АВТОРЕФЕРАТ

*дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук*

Харків 1997

Дисертацію є рукопис.

Роботу виконано в Харківському державному педагогічному університеті ім. Г.С.Сковороди

- Науковий керівник — кандидат педагогічних наук, доцент
ШТЕФАН Людмила Андріївна
- Офіційні опоненти — доктор педагогічних наук, професор
БУРЯК Володимир Костянтинович
— кандидат педагогічних наук, доцент
ВНУКОВА Інга Петрівна
- Провідна установа — Український державний педагогічний
університет ім. М. Драгоманова

Захист відбудеться "18" травня 1997 р. о "13" год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.02.26.02 у Харківському державному педагогічному університеті ім. Г.С.Сковороди за адресою: 310168, м.Харків, вул. Блюхера. 2.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Автореферат розіслано "24" жовтня 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради

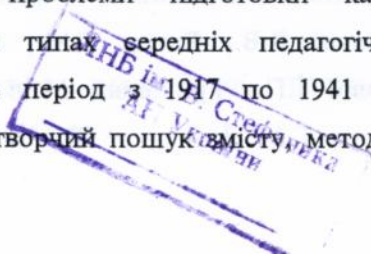
кандидат педагогічних
наук, доцент
ШТЕФАН Л.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України, в умовах переходу до демократичної політичної системи і ринкових відносин одним з важливих завдань є відродження і розвиток національної освіти. Державна програма "Освіта" передбачає перебудову системи освіти. Головну роль у здійсненні цієї перебудови повинні відіграти педагогічні кадри різного профілю, оскільки саме від них у більшості залежить її успіх. У зв'язку з цим одним з основних напрямів реалізації програми "Освіта" є підготовка нових педагогічних кадрів для системи освіти, починаючи від вихователя дитячого садка до викладача вузу.

При розробці концепції змісту підготовки педагогічних кадрів дійову допомогу поряд з сучасними дослідженнями може подати вивчення історико-педагогічної спадщини минулого. Аналіз архівних матеріалів, визначення можливостей використання досвіду, накопиченого в Україні з питань підготовки дошкільних кадрів у середніх педагогічних навчальних закладах, сприяє глибшій розробці змісту їх підготовки на сучасному етапі.

Кожна галузь педагогічної освіти в історичному розвитку має свої специфічні особливості і вимагає спеціального дослідження. Дошкільна середня педагогічна освіта, на відміну від шкільної, в своєму становленні й розвитку пройшла короткий історичний шлях. Особливий інтерес з проблеми підготовки кадрів дошкільного профілю в різних типах середніх педагогічних навчальних закладів представляє період з 1917 по 1941 рр., оскільки в ці роки здійснюється творчий пошук змісту методів і

форм підготовки дошкільних працівників, що завершився створенням системи дошкільної освіти, яка в своїх загальних рисах функціонує і сьогодні.

Соціально-педагогічні і методичні питання підготовки кадрів дошкільного профілю в досліджуваний період постійно розглядалися в постановах Наркомосу України: "Про стан народної освіти в Україні" (1927), "Про академічну роботу за новою системою педосвіти" (1930), "Про безперервну практику студентів педагогічних навчальних закладів" (1930), "Про реорганізацію системи педагогічної освіти" (1930), "Про навчальні плани педтехнікумів і педінститутів" (1932), "Про стан дошкільного виховання в УРСР" (1941) і деяких інших.

Багатий фактичний матеріал, який відображає досвід організації навчально-виховного процесу в педтехнікумах і педшколах, матеріали з'їздів, конференцій і нарад з питань дошкільного виховання і педагогічної освіти був почерпнутий з різних розділів педагогічних журналів досліджуваного періоду. Серед них журнали: "Путь просвещения" (1922-1926), "Радянська освіта" (1923-1931), "Шлях освіти" (1926-1931), "Освіта на Харківщині" (1927-1988), "Дошкольное воспитание" (1929-1941), "За комуністичне виховання дошкільника" (1931-1941), "Комуністична освіта" (1931-1941), "Політехнічна школа" (1932-1934), "Педагогическое образование" (1933-1936).

Історія розвитку середньої педагогічної освіти і суспільного дошкільного виховання в Україні частково освітлена в роботах Артемової Л.В., Богуш Г.М., Бондаря О.Д., Борисової З.Н., Внукової І.П., Грищенко М.М., Євтуха М.Б., Іваненко Т.С., Іващини Г.З., Ільченко Ж., Коваленко О.І., Кондакова О.І.,

Майбороди В.К., Нічкало Н.Г., Попової Л.Д., Селюніної С.В., Ясницького Г.І. і деяких інших.

Вивченню окремих аспектів розвитку дошкільної педагогічної освіти присвячені кандидатські дисертації Абрамсон С.Б. (1950) і Батліної Л.В. (1983), в яких розглядався зміст навчально-виховної роботи в різних типах дошкільних закладів України в період 20-30-х рр. ХХ ст., а також дисертація Улюкаєвої І.Г. (1993), де автор ґрунтовно аналізує історію розвитку вищої і середньої дошкільної педагогічної освіти в Україні в 1905-1941 рр.

Проте в усіх вивчених історико-педагогічних дослідженнях питання змісту підготовки кадрів дошкільного профілю в середніх педагогічних навчальних закладах України розкриті недостатньо, оскільки автори не ставили завдань спеціального дослідження цієї проблеми. Слід також зазначити, що в більшості робіт не в повному обсязі використані архівні матеріали, слабкіше показані можливості використання досвіду минулого в підготовці дошкільних кадрів на сучасному етапі.

Таким чином, недостатня розробленість досліджуваної проблеми в науково-педагогічній літературі й дисертаціях, доцільність вивчення і творчого використання накопиченого історико-педагогічного досвіду в умовах відродження національної освіти України і зумовили вибір теми даного дослідження "Підготовка кадрів дошкільного профілю в середніх педагогічних навчальних закладах України (1917-1941 рр.)".

Об'єкт дослідження — підготовка дошкільних працівників в Україні.

Предмет дослідження — зміст педагогічної підготовки дошкільних кадрів в Україні (1917-1941 рр.).

Мета дослідження — аналіз змісту підготовки кадрів дошкільного профілю й узагальнення досвіду організації навчально-виховного процесу в педтехнікумах і педшколах України досліджуваного періоду.

Об'єкт, предмет і мета обумовили такі завдання дослідження:

1. Виявити етапи становлення і розвитку дошкільного виховання.
2. Проаналізувати зміст підготовки дошкільних працівників у середніх навчальних закладах України.
3. Вивчити форми і методи організації навчально-виховного процесу і розкрити особливості проведення педагогічної практики в педтехнікумах і педшколах України.
4. Виявити тенденції розвитку змісту підготовки дошкільних працівників у середніх педагогічних навчальних закладах України.

Методологічною основою дослідження стали теоретичні положення про сутність і зміст виховання і навчання, їх соціальну обумовленість, взаємозв'язок і взаємозалежність, діалектичний підхід до аналізу процесу становлення і розвитку змісту підготовки дошкільних працівників в історії середніх педагогічних навчальних закладів, державні документи, про стратегію розвитку освіти в Україні; педагогічне обґрунтування необхідності і можливості творчого використання історико-педагогічного досвіду в сучасних умовах.

Основні методи дослідження: історико-педагогічний, хронологічний, теоретичний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури, документів по народній освіті і архівних матеріалів, вивчення і узагальнення теоретичних ідей і досвіду

роботи середніх педагогічних закладів України з питань підготовки кадрів дошкільного профілю з 1917 по 1941 рр.

Джерелознавчою базою дисертації служать законодавчі акти і директивні документи державних органів влади, збірники наказів і Бюлетені Наркомосу України з 1917 по 1941 рр.; матеріали з'їздів, конференцій, нарад, присвячені питанням дошкільного виховання і освіти; учбово-програмова документація; журнально-педагогічна література цього періоду; матеріали чотирьох архівів: Центрального державного історичного архіву України, Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, наукового архіву Академії педагогічних наук СРСР, Державного архіву Харківської області, а також праці відомих педагогів 20-30-х рр. ХХ ст. і сучасна науково-педагогічна література.

Наукова новизна і теоретична значущість дисертації полягає в тому, що в роботі виділено основні етапи становлення і розвитку дошкільного виховання, обґрунтовано зміст підготовки дошкільних працівників у середніх педагогічних навчальних закладах охарактеризовано різні форми і методи підготовки спеціалістів дошкільного профілю, розглянуті особливості організації педагогічної практики на дошкільних відділеннях педтехнікумів і педшкіл у 1917-1941 рр., введено в науковий обіг нові архівні матеріали, які висвітлюють нові підходи до розробки змісту і організації навчання вихователів дошкільних закладів.

Практична значущість. На основі даних досліджень опубліковані науково-методичні матеріали "Організація і зміст підготовки кадрів дошкільного профілю в середніх педагогічних навчальних закладах України (1917-1941 рр.)" для студентів,

викладачів педагогічних інститутів і коледжів, вихователів дитячих садків.

Результати дослідження, висновки і рекомендації можуть бути використані викладачами педагогічних навчальних закладів у складанні учбових планів, розробці програм і в процесі викладання курсу педагогіки, історії педагогіки, в читанні спецкурсів і проведенні спецсемініарів, у керівництві курсовими і дипломними роботами студентів у вищих і середніх педагогічних навчальних закладах.

Особистий внесок автора полягає в тому, що в дисертації вперше подано комплексний аналіз змісту підготовки дошкільних працівників у середніх педагогічних навчальних закладах України в 1917-1941 рр. виявлено тенденції розвитку змісту підготовки кадрів дошкільного профілю в педтехнікумах і педшколах України досліджуваного періоду.

На захист виносяться такі положення:

- виділені в роботі основні етапи становлення і розвитку дошкільного виховання (1905-1917рр.; 1917-1925 рр.; 1925-1932рр. 1932-1941 рр.);

- проаналізований у дослідженні зміст педагогічного компонента підготовки дошкільних кадрів у середніх навчальних закладах України досліджуваного періоду (цикл педагогічних дисциплін);

- виявлені в дисертації форми і методи навчання дошкільних працівників у педшколах і педтехнікумах України;

- розкриті в дослідженні зміст і види педагогічної практики.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена науковим підходом автора до дослідження педагогічних явищ у їх історично-

му аспекті; опорою на принципи історизму, об'єктивності, системного і порівняльного аналізу; співвідношенням одержаних висновків з потребами сучасної системи дошкільної педагогічної освіти; використанням методів дослідження, адекватних меті, предмету і завданням роботи; опорою на значний обсяг друкованих джерел і архівних матеріалів з проблеми дослідження.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення: результати дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях сектора педагогіки початкового навчання і дошкільного виховання, науково-практичних конференціях професорсько-викладацького колективу в Харківському державному педагогічному університеті ім. Г.С.Сковороди і Красноградському педагогічному коледжі. Матеріали дисертації використовувалися в лекціях і семінарських заняттях з курсу теорії і історії педагогіки, в навчально-виховній роботі з студентами.

Апробація дослідження здійснювалася шляхом публікації статей у науково-методичних збірниках і наукових вісниках "Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах" (Харків, 1996); "Засоби навчальної та науково-дослідної роботи" (Харків, 1997).

СТРУКТУРА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація складається із вступу, 2-х розділів, висновків, списку використаної літератури і джерел, 5 додатків.

У Вступі обґрунтована актуальність дослідження, визначені об'єкт, предмет, мета, завдання, методологічні основи і методи дослідження, його джерелознавча база, розкриті наукова новизна, теоретична і практична значущість роботи, апробація її результа-

тів, сформульовані основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі - "Теоретичні питання підготовки кадрів дошкільного профілю в середніх педагогічних навчальних закладах України (1917-1941 рр.)" - охарактеризовано основні етапи становлення і розвитку дошкільного виховання, проаналізовано зміст педагогічного компонента підготовки дошкільних кадрів в учбових планах і програмах педкурсів, педтехнікумів і педшкіл; визначено внесок педагогів досліджуваного періоду в теоретичну розробку змісту педагогічної підготовки дошкільних працівників.

Аналіз різноманітних джерел дозволяє виділити чотири основних етапи становлення і розвитку дошкільного виховання в Україні:

- 1905-1917 рр. - державні дошкільні заклади були відсутні, працювали приватні дитячі садки, "садівниці" (вихователів) для яких готували: школа нянь (з 1905 р.), Фребелівський педінститут (з 1907 р.) і короткотермінові (від місяця до трьох) курси.

- 1917-1925 рр. - за рішенням Генерального Секретаріату Освіти України (першого державного органу управління освітою) з 1917 р. створюються різні типи державних дошкільних закладів (дитячі будинки, садки і майданчики, дитячі садки неповного робочого дня та ін.). Підготовку дошкільних кадрів здійснювали трирічні педагогічні курси (педагогів для роботи з молодшим і середнім дитячим віком) і Факультети соціального виховання інститутів народної освіти (ІНО) (соцвиховательок). На цьому етапі педагогічний зміст підготовки дошкільних спеціалістів не був ще чітко визначений і входив у загальний цикл соціально-педагогічних дисциплін, який складався з двох розділів: "Соціальне виховання" і "Наука про дитину".

- 1925-1932 рр. - трирічні педагогічні курси в 1925 р. були перейменовані в педтехнікуми, які готували учителів для молодших груп семирічки. У зміст їх підготовки входив і дошкільний компонент, який включав ряд предметів педагогічного циклу (організацію педагогічного процесу в дошкільних закладах, соцігієну і санпедагогіку), а також педагогічну практику в дитячих садках.

- 1932-1941 рр. - були відкриті дошкільні відділення при педтехнікумах, у 1932 р. почалась розробка навчально-методичної документації для підготовки вихователів дошкільних закладів. У 1935 р. Наркомос України видав базовий учбовий план для дошкільних відділень педтехнікумів. У ньому чітко виділені предмети педагогічного циклу, що заклали теоретичні основи змісту педагогічного компонента підготовки кадрів дошкільного профілю. З 1937 р. дошкільних спеціалістів готували в педшколах, створених на базі педтехнікумів. У 1939 р. згідно з постановою Наркомосу України при педшколах і педвузах були відкриті заочні та вечірні відділення для підготовки дошкільних працівників.

Аналіз знайденої в архівах навчальної документації і вивчення робіт педагогів досліджуваного періоду показує, що зміст педагогічної підготовки дошкільних кадрів формувався під впливом нової національної системи освіти і концепції соціального виховання. Активну участь у розробці теоретичних основ системи освіти, ідей соціалізації виховання, змісту підготовки кадрів для педагогічних навчальних закладів України брали діячі Наркомосу, педагоги, методисти, викладачі педагогічних закладів.

Основи становлення і розвитку національної системи освіти в Україні, в тому числі і дошкільної, були закладені в роки діяльно-

сті в Наркомосі Г. Гринька (1920-1922), Я. Раппо (1922-1927), О. Шумського (1924-1927), М. Скрипника (1927-1933). У 1920 р. Наркомосом - були прийняті "Декларація Наркомосу УРСР про соціальне виховання дітей" і постанова "Про дитячі будинки", якими вводилася система освіти, що складалася з 2-х ступенів: перший — дитячого будинку, який виконував роль початкової і середньої загальноосвітньої школи, і другий — середніх спеціальних і вищих навчальних закладів як професійної ланки.

У першій половині 20-х рр. С. Русова, визначаючи вимоги до змісту підготовки вихователів дитячих садків ("садівниць"), провідне місце в цій підготовці у книзі "Дошкільне виховання" (1918) відводила вивченню "психології і фізіології душі й тіла дитини". Я.Чепіга в творі "Єдиний план-метод соціального виховання" (1920) пропонував будувати зміст виховання дітей, виходячи з врахування біогенетичних і психолого-фізіологічних особливостей дитячого віку. В.Протопопов у посібнику "Вступ до вивчення рефлексології" (1924), на відміну від Я.Чепіги, виступав за обмеження змісту соціального виховання і освіти підростаючого покоління рамками біогенетичного підходу.

Педагогічні кадри для дитячих будинків у 1917-1925 рр. готували трирічні педагогічні курси. Типові учбові плани для них, складені методичним кабінетом Укрпрофосу, були зорієнтовані на підготовку педагогів до роботи з дітьми всього соцвиховного віку (від 3-х до 15 років) у всіх освітньо-виховних закладах системи соцвиховання, в тому числі й виховательок дитячих садків.

З 1921 по 1924 рр. методичний кабінет Укрпрофосу розробив для трирічних педагогічних курсів три учбових плани 1921 р., 1922 р. і 1923 р. Їх порівняльний аналіз показує, що кожен включав три

компоненти: соціально-економічний, природничий і педагогічний. Педагогічний компонент підготовки кадрів широкого профілю (від 3-х до 15 років) складався з двох циклів дисциплін: соціального виховання (куди входило більше 20 спецсеминарів, що охоплювали різні аспекти життя і діяльності дітей) і науки про дитину (включав знання з анатомії, фізіології організму і дефектології, елементи рефлексології, педопсихології, гігієни і санітарії). У середині цих циклів зміст підготовки дошкільних працівників спеціально не виділявся. Вивчення навчально-методичної документації 1921-1925 рр. свідчить, що більшість педагогічних навчальних закладів змінювали плани Наркомосу або самостійно розробляли власні учбові плани і програми, переорієнтовуючи їх на школу і виключаючи з них дошкільний компонент.

Аналіз робіт дослідників, які займалися питаннями підготовки кадрів для середніх педагогічних навчальних закладів дошкільного профілю, показує, що в другій половині 20-х рр. почалася безпосередня розробка змісту дошкільної педагогічної освіти для студентів педтехнікумів, відкритих на базі трирічних педкурсів у 1925 р. Так, О. Дорошенко в статтях "До питання про підготовку дошкільних робітників" (1920), "Вчитель та дошкільне виховання" (1925) пропонував відкрити при педтехнікумах секції, цикли з дошкільного виховання або спеціальні дошкільні факультети. Він розробив також структуру і зміст курсу дошкільної педагогіки, в який включав три розділи: теорію, часткові методики і педагогічну практику. Дошкільну педагогіку пропонував читати на III курсі 4 години на тиждень.

Вимоги до змісту учбових програм з дошкільної педагогіки висунув у роботі "Нотатки до програми з педагогічних дисциплін у

педтехнікумах" (1929) М.Ф. Познанський. Основні з них: цілеспрямованість, єдність теорії і практики, взаємозв'язок з близькими до педагогіки дисциплінами, орієнтація на умови діяльності майбутніх вихователів та ін. І.Р. Хлівний у 1932 р. у статтях "Педагогічна освіта за 15 років", "Про педагогічну практику в педтехнікумах" розглядав практику як обов'язкову складову частину змісту дошкільного компонента, пропонуючи проводити її на всіх курсах навчання, а також у вигляді річного стажування після закінчення навчання.

У 1925-1932 рр. Наркомосом України були затверджені нові учебні плани і програми для педтехнікумів. У планах 42% теоретичної підготовки кадрів відводилося вивченню загальнопедагогічних дисциплін. Учебний план 1930-1931 рр. був перехідним. Основними предметами в ньому були: курс "Організація педагогічного процесу в дошкільних закладах" і загальний курс "Педагогіка". У програмі курсу "Педагогіка" питанням дошкільного виховання було відведено певний розділ, у якому розглядалися окремі питання життя і діяльності дошкільних закладів.

У зв'язку зі створенням при педтехнікумах у 1932 р. дошкільних відділень, зміст педагогічних дисциплін в учебному плані 1932-33 рр. став більше відповідати дошкільній спеціальності; замість всеохоплюючого курсу "Організація педагогічного процесу в дошкільних закладах", був уведений цілий ряд спеціальних методик (природа, ігри і розваги, праця в робочій кімнаті, математика, образотворче мистецтво, музичне мистецтво).

Поряд з цим з початку 30-х рр. обов'язковим компонентом педагогічної підготовки дошкільних кадрів стала педпрактика на І

і III курсах у дитячих закладах. У зв'язку з введенням часткових методик, на III курсі до неї була додана і методична практика. Аналіз робіт педагогів і педагогічної документації 1932-1941 рр. показує, що на цьому етапі зміст дошкільного педагогічного компонента розширюється. Наприклад, Герценштейн у статті "Дошкільні кадри II-ї п'ятирічки" (1933) розробила педагогічні вимоги до змісту підготовки випускників дошкільних відділень педтехнікумів. Особливу роль відводила вона виробленню навчально-методичних умінь: організовувати педпроцес у дошкільних закладах, володіти методами і формами роботи з дітьми, методично правильно добирати навчальний, ігровий і інший матеріал для роботи з ними, уміти планувати діяльність закладів і окремих дитячих груп, керувати методрадою і практикумом для вихователів.

З метою підвищення рівня підготовки дошкільних кадрів Нарцисов у роботі "Нові учбові плани педінститутів і педтехнікумів" (1933) пропонував ввести на дошкільних відділеннях педтехнікумів захист дипломних робіт і розробив їх тематику: організація і проведення природознавчих екскурсій з дошкільниками, математичні ігри і їх дидактичне значення, наочність у дитячому садку і ін.

Поліпшенню змісту педагогічної підготовки дошкільних працівників сприяло прийняття Наркомосом базового учбового плану 1935 р. У відповідності з ним у навчальний процес педтехнікумів були введені нові предмети педагогічного циклу — дошкільна педагогіка, дошкільна гігієна і часткові методики, які пізніше стали традиційними і доопрацьовувалися лише частково. Аналіз Бюлетнів і збірників Наркомосу України першої половини

30-х рр. свідчить, що зміст дошкільного педагогічного компонента в педтехнікумах і педшколах поступово розширювався і поглиблювався за рахунок введення в 1934 р. захисту дипломних робіт, на підготовку яких відводився третій семестр випускного курсу, в 1938 р. - курсу "Історії дошкільної педагогіки" (62 год.), і збільшення учбового часу на дошкільний педагогічний компонент від 879 год. (1935) до 919 год. (1941).

Після постанови уряду 1936 р. з учбових планів і програм Наркомосу України для дошкільних відділень педтехнікумів і педшкіл були виключені не тільки педологія, анатомія і фізіологія дитини, але й інші дисципліни, в рамках яких розглядалися психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку. Знову вони були введені в учбові плани і програми педучилищ лише в 50-ті рр.

У другому розділі - "Досвід підготовки кадрів дошкільного профілю в педтехнікумах і педшколах України (1917-1941 рр.)" - розкриті форми і методи навчання дошкільних працівників, проаналізовані зміст і види педагогічної практики; виявлені тенденції розвитку змісту педагогічної підготовки дошкільних працівників у середніх педагогічних навчальних закладах України.

Вивчення звітів про навчально-виховну роботу, протоколів засідань методкомісій, матеріалів обстежень педкурсів і педтехнікумів, які зберігаються в архівах, показує, що в першій половині 20-х рр. характерною особливістю організації навчального процесу були пошуки викладачами нових форм і методів і відмова від традиційних. У ці роки розповсюдження набули: лекції-бесіди (в ході яких викладач повідомляв новий матеріал і обговорював його зі студентами, відповідав на їхні запитання, сам ставив їм запи-

тання), семінари-дискусії, робота в лабораторіях, індивідуальні й групові заняття, навчальні екскурсії.

Єдиних вимог до використання форм і методів навчання у ті роки не було, кожен викладач організовував навчальну роботу так, щоб вона найбільшою мірою відповідала специфіці його дисципліни. Широко використовувалися комбіновані методи викладання. Не чітко були визначені і форми обліку роботи студентів. Частина викладачів проводила поточний облік, інша — використовувала підсумковий, від колоквіуму до заліку включно. Новою формою контролю були складені викладачами в кінці триместру специфічні картки, в яких відзначалась успішність студентів і їх відвідуваність.

Узагальнення досвіду педтехнікумів Харківської області (Вовчанського, Куп'янського і Красноградського) свідчить, що в середині 20-х рр. у них широко використовувались форми ланкової та індивідуальної роботи студентів. За індивідуальною формою викладачі, з метою максимального забезпечення розвитку самостійності, активності, творчих здібностей дошкільних працівників, намагалися перенести вивчення теоретичного матеріалу в середовище їх майбутньої професійної діяльності: дитячі садки, майданчики, дитячі будинки. При цьому кожен студент одержував певне завдання. Темі завдань були спільними для всієї групи, давалися одночасно і на однаковий період.

З теми кожного опрацьованого завдання студент складав письмову доповідь-реферат, викладач, підводячи підсумки виконання завдань студентами, проводив з кожної теми колоквіум, бесіду, а в кінці її вивчення - конференцію. Метод індивідуального вивчення матеріалу використовувався на III курсі

і був першим кроком у підготовці випускниками дипломної роботи.

У кінці 20-х рр. у зв'язку з ростом мережі дошкільних закладів підвищуються вимоги до змісту підготовки дошкільних працівників. Перед педтехнікумами постають завдання швидко і якісно підготувати кадри дошкільних спеціалістів, які вміють працювати в нових умовах. У ці роки в практиці педагогічних навчальних закладів поширюються нові методи - метод проектів і метод бригадно-лабораторний. Бригадно-лабораторний метод передбачав колективне творче вивчення студентською бригадою теоретичного і практичного матеріалу, кількісний і якісний облік роботи якої проводив викладач. Робота бригади оцінювалась за шкалою: добре, цілком задовільно, задовільно, незадовільно. Поряд з цим у педтехнікумах практикувались тригодинні обов'язкові лекції.

У цьому розділі показано, що на початку 30-х рр. у процесі підготовки дошкільних кадрів у педтехнікумах переважно використовувалися такі форми і методи навчальної діяльності студентів, як лекції, робота з книгою і обладнанням, демонстрації і ілюстрації, конференції і облікові бесіди. Розвиткові активності пізнавального інтересу, творчого потенціалу студентів у процесі вивчення дошкільної педагогіки, дошкільної гігієни, часткових методик, на думку викладачів, особливо сприяла робота з книгою і облікові бесіди. Працюючи з книгою, студенти самостійно складали тези, конспекти окремих глав і розділів, виконували завдання дослідницького характеру з наступними бесідами з викладачами, підведенням підсумків і висновків. Метою підсумкових бесід було з'ясування глибини засвоєння опрацьованого студентами навчального матеріалу. Проводилися

вони за основними темами циклу педагогічних дисциплін у кінці кожного триместру.

Вивчення архівних джерел свідчить, що в другій половині 30-х рр. у педтехнікумах і педшколах основною формою навчальної діяльності студентів денного і заочного відділень став урок. У середині 30-х рр. він був двогодинним, до кінця 30-х - 45-хвилинним. Двогодинний включав лекцію і бесіду викладача зі студентами, 45-хвилинни — перевірку попереднього матеріалу, повідомлення нового і закріплення, домашні завдання і рекомендації до самостійної роботи. Для заочників проводилися настановчі і оглядові уроки. Ефективною формою позанавчальної роботи студентів були педагогічні гуртки, які сприяли розширенню світогляду студентів, розвитку інтересу до вивчення дисциплін педагогічного циклу, дослідженню проблем дошкільної педагогіки.

Аналіз досвіду середніх педагогічних навчальних закладів досліджуваного періоду показує, що важливим складовим компонентом підготовки дошкільних кадрів була педагогічна практика. У 20-ті рр. практика носила епізодичний характер, зводилася до спостережень за дітьми в дитячих садках, проводилася, як правило, на II курсі.

У першій половині 30-х рр. після постанови Наркомосу України "Про безперервну практику студентів педагогічних навчальних закладів" (1930) вона була введена до учбових планів, передбачала мету прищепити студентам уміння і навички організації навчально-виховної і адміністративної діяльності в дошкільних закладах. Розширився і зміст педпрактики: у першому триместрі I курсу вона була ознайомчою: у другому і третьому

триместрах II курсу студенти проводили пробні заняття і були помічниками вихователів; на III курсі - самостійно працювали в дитячих садках у першому і другому триместрах.

У кінці 30-х рр. у педшколах України практика поділялася на загальнопедагогічну і спеціальну. Мета загальнопедагогічної - ілюструвати теоретичні курси дошкільних дисциплін педагогічного циклу, знайомити з закладами народної освіти і їх роботою, дати можливість майбутнім дошкільним працівникам проводити заняття з дітьми. Спеціальна практика була пристосована до курсів часткових методик: природи, образотворчого мистецтва, математики і ін. У 20-ті роки практикою керували завідуючі дитячими садками і вихователі, облік роботи студентів-практикантів проводився на основі звітів ланкових на курсових конференціях. У 30-ті рр. керівництво практикою і облік роботи здійснювалися викладачами педагогічних дисциплін педтехнікумів і педшкіл. Оцінювалася практика за двобальною системою: задовільно і незадовільно.

У Висновках узагальнюються основні результати дисертаційного дослідження.

Вивчення і аналіз архівних матеріалів, документів офіційного характеру, праць педагогів і діячів народної освіти, навчально-методичної документації педкурсів, педтехнікумів, педшкіл і інших джерел досліджуваного періоду, а також сучасної науково-педагогічної літератури дозволили зробити такі висновки:

1. У дисертації виявлені чотири основні етапи становлення і розвитку дошкільної освіти: перший (1905-1917) - державних дошкільних закладів не було, "садівниць" (виховательок дитячих садків) готували школа нянь і Фребелівський педінститут; другий

(1917-1925) - відкриваються державні трирічні педкурси (1920) і факультети соцвиховання ІНО (1921), які готують педагогів для роботи з молодшим і середнім дитячим віком від 3 до 15 років і соцвиховательок; третій (1925-1932) - на базі трирічних педкурсів створюються педтехнікуми (1925), які готували учителів для молодших груп семирічки, у їх підготовку частково входив дошкільний педагогічний компонент; четвертий (1932-1941) - відкриваються дошкільні відділення при педтехнікумах (1932) і педшколах (1937) які випускають вихователів дитячих садків і дошкільних працівників.

2. У дослідженні розкрита динаміка розвитку педагогічного змісту підготовки дошкільних кадрів. У першій половині 20-х рр. було визначено загальний зміст педагогічного компонента, що включав курси "Соцвиховання" і "Наука про дитину", всередині яких питання дошкільного виховання спеціально не виділялися. У другій половині 20-х рр. почалася безпосередня розробка змісту дошкільного педагогічного компонента. Основними предметами у ньому були "Організація педагогічного процесу в дошкільних закладах" і "Педагогіка", в курс яких увійшов розділ з дошкільного виховання.

До середини 30-х рр. зміст дошкільного педагогічного компонента, враховуючи потреби соціально-економічного розвитку суспільства, було розширено за рахунок введення нових педагогічних дисциплін - дошкільних педагогіки, гігієни і методик, захисту дипломних робіт. Негативно позначилося на змісті підготовки дошкільних кадрів виключення після 1936 р. з навчального процесу педтехнікумів і педшкіл курсів педології, анатомії і фізіології дитини, а також інших предметів, які

розкривали психолого-педагогічні особливості дошкільників.

3. Узагальнення досвіду педкурсів, педтехнікумів і педшкіл показує, що для 20-х рр. характерними були відмова від традиційних і намір використати в практиці навчальної роботи нові форми і методи навчання студентів. У ці роки переважного розповсюдження набули: лекції-бесіди, семінари-дискусії, робота в лабораторіях, ланкова і індивідуальна форми діяльності, комбіновані методи викладання. До кінця 20-х рр. серед нових методів одержали розповсюдження метод проектів і бригадно-лабораторний. З метою розвитку самостійності, активності, колективної творчості студентів викладачі інколи намагалися перенести вивчення теоретичного матеріалу в середовище майбутньої професійної діяльності.

Аналіз архівних документів свідчить, що в 30-ті рр. у процесі вивчення дисциплін дошкільного педагогічного циклу в педтехнікумах і педшколах викладачі широко використовували лекції, роботу з книгою, демонстрації та ілюстрації, підсумкові бесіди. До другої половини 30-х рр. основною формою навчання студентів денного і заочного відділень став урок. Двогодинний урок включав лекцію і бесіду і 45-хвилинний урок складався з перевірки попереднього і повідомлення нового матеріалу, закріплення, домашнього завдання і рекомендацій до самостійної роботи. Розвиткові інтересу студентів до вивчення педагогічних дисциплін, прищепленню навичок дослідницької роботи сприяли педагогічні гуртки.

4. У дисертації розкриті завдання, зміст і види педагогічної практики студентів як обов'язкової складової частини підготовки кадрів дошкільного профілю. Показано, що вона проводилася

протягом усіх трьох років навчання і була спрямована на формування у студентів умінь і навичок організації навчально-виховної і адміністративної роботи в дитячих садках. Охарактеризовані також основні види практики - загальнопедагогічний і спеціальнопедагогічний, зміст яких було тісно пов'язано з курсами дошкільних педагогічних дисциплін і часткових методик.

5. У дослідженні виявлені основні тенденції розвитку змісту підготовки дошкільних кадрів, серед них: введення спеціальності "вихователь дошкільних закладів" і відкриття дошкільних відділень при педтехнікумах (1932), розвиток змісту дошкільного педагогічного компонента за рахунок викладання циклу педагогічних дисциплін: організація педагогічного процесу в дошкільних закладах (1930), часткові методики (1932), дошкільні педагогіка і гігієна (1935), історія дошкільної педагогіки (1938); збільшення учбового часу на вивчення дошкільних педагогічних дисциплін від 290 годин (1930) до 879 (1935) і 919 (1941); введення в 1932 р. педпрактики як обов'язкового компонента змісту підготовки дошкільних працівників, розширення її завдань і змісту, включення до програми практики студентів педтехнікумів і педшкіл експериментальних (пробних) занять у дитячих садках.

Вивчення і творче використання досвіду підготовки дошкільних працівників у педтехнікумах і педшколах України періоду 20-х-30-х рр. буде сприяти підвищенню ефективності навчально-виховного процесу в сучасних педагогічних закладах в умовах відродження національної освіти.

Основний зміст дисертації викладено в публікаціях автора:

1. Організація та зміст підготовки кадрів дошкільного профілю в середніх педагогічних навчальних закладах України (1917-1941 рр.) Навчально-методичні матеріали для студентів та викладачів вищих і середніх навчальних закладів, вихователів дитячих садків.- Х., 1996.- 2,5 д.а. (рос. мова).
2. Особливості змісту навчально-виховного процесу на дошкільних відділеннях педтехнікумів у 30-і роки //Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах: Науково-методичний збірник.- Х., 1996.- С. 144-146.
3. Становлення та розвиток ідеї дошкільного виховання //Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах: Науково-методичний збірник. -Х., 1996.- С. 324-326 (у співавторстві з Штефан Л.А., авторських - 2 с.).
4. Особливості змісту навчально-виховного процесу на дошкільних відділеннях педтехнікумів у 20-ті роки //Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Науковий вісник, Вип. 2,- Х., 1997.- С. 72-74.
5. До питання про підготовку кадрів дошкільного профілю (історико-педагогічний аспект) //Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Науковий вісник, Вип. 2.- Х., 1997.- С. 94-96.
6. Організація науково-дослідної роботи в педтехнікумах України (20-30 рр.) // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Науковий вісник. Вип. 2.- Х., 1997.- С. 103-106.
7. Форми та методи організації навчально-виховної роботи в педтехнікумах та педшколах України в 20-30 рр. ХХ ст. // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Науковий

вісник. Вип. 2.-Х., 1997.- С. 109-115. (у співавторстві з Штефан Л.А., авторських - 3 с.).

8. Організація педпрактики в педагогічних навчальних закладах України в 20-ті роки //Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: Науковий вісник. Вип. 2.- Х., 1997.- С. 119-123. (у співавторстві з Штефан Л.А. авторських - 2 с).

ANNOTATION

Lysyak K.I. "Preschool personnel training at the secondary pedagogical establishments in Ukraine (1917-1941) (manuscript)"

The thesis for the scientific degree of the Candidate of Pedagogical Science on speciality 13.00.01 — Theory and History of Pedagogics, Kharkov State Pedagogical University named after G.S.Skovoroda, Kharkov, 1997.

Pedagogical content of preschool personnel training is studied (1917-1941). The main stages of preschool education formation and development are pointed out; pedagogical component of preschool teachers training content at secondary educational establishments of Ukraine is analysed; forms and methods of education process organization are studied and peculiarities of pedagogical practice organisation in pedagogical secondary schools and pedagogical schools are revealed; the main trends in the development of preschool teachers training content have been discovered.

АННОТАЦІЯ

Лысяк К.И. "Подготовка кадров дошкольного профиля в средних педагогических учебных заведениях Украины (1917-1941гг.)". Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики, Харьковский государственный педагогический университет им. Г.С.Сковороды, Харьков, 1997.

В диссертации исследуется педагогическое содержание подготовки дошкольных кадров в Украине (1917-1941гг.) Автором выделены основные этапы становления и развития дошкольного воспитания, проанализирован педагогический компонент содержания подготовки дошкольных работников в средних учебных заведениях, изучены формы и методы организации учебного процесса и раскрыты особенности проведения педагогической практики в педтехникумах и педшколах, выявлены основные тенденции развития содержания подготовки дошкольных работников.

Ключові слова: зміст педагогічного компонента підготовки дошкільних кадрів, педкурси, педтехнікуми, педшколи, бригадно-лабораторний метод, облікові бесіди, загальнопедагогічна та спеціальнопедагогічна практика.

Сдано в набор 09.04.1997 Подписано в печать 17.04.1997

Формат 84*108 1/16 Гарнитура Times ET.

Условных печатных листов - 1 Тираж - 100 экз.

310168, ул.Блюхера, 2, ауд. 218-Б, тел./факс (0572) 67-66-04

1.20055

AB 37.942